

Tarja Koskela

Toteutuuko nuoren rikosentekijän erityisasema lapsenraiskausrikoksessa?

Lakimies
2/2026
s. 190–211

ASIASANAT: lapsenraiskaus, raiskaus, alaikäinen rikosentekijä, nuoren erityisasema, rangaistus, vanhentuminen

1. Lasten ja nuorten suojele seksuaaliselta väkivallalta ja henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaamiselta

Seksuaalinen käyttäytyminen on sidoksissa moraaliin tavalla tai toisella. Se, millaista käytöstä kulloinkin on pidetty moraalittomana, on haluttu kriminalisoida, vaikka moraaliliitynnästä onkin 1970-luvulta lähtien pyritty irtautumaan.¹ Seksuaalisessa käyttäytymisessä irtautuminen moraalij- ja arvokysymyksistä ei kuitenkaan ole edes täysin mahdollista. Tämä johtuu pelkästään jo siitä, ettemme kaikki jaa samanlaisia moraalikäsitteitä.² Mikään rikosoikeudellinen säännös ei myöskään sellaisenaan kykene pakottamaan ihmisiä käyttäytymään seksuaalisesti tietyllä tavalla.³ Seksuaalisen käyttäytymisen kriminalisoinnissa on kyse punninnasta, jossa arvotetaan yhtäältä seksuaalisen käyttäytymisen rajoittamisesta aiheutuvia haittoja ja toisaalta tietynlaisen käyttäytymisen kriminalisoinnilla saatavaa preventiivistä hyötyä.⁴ Lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten kriminalisointi perustuu ensisijaisesti tarpeeseen suojella lapsia heidän kehitykselleen ja kasvulleen haitalliselta menettelyltä.⁵

* *Tarja Koskela*, OTT, yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto; dosentti, Turun yliopisto.

1. Ks. seksuaalirikoksiin liittyvästä moraaliaspektista Inkeri Anttila, *Alaikäisiin kohdistuneet siveellisyysrikokset ja niiden tekijät*. Kriminologinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1956, s. 12; Johanna Niemi-Kiesiläinen, *Naisia, miehiä vai henkilöitä: seksuaalirikokset ja sukupuoli*. Oikeus 2/1998, s. 4–19, 5; Terttu Utriainen, *Raiskaus rikosoikeudellisena ongelmana*. Lapin yliopistokustannus 2013 ja Minni Leskinen, *Seksuaalinen itsemääräämisoikeus*. Rikosoikeuden muutos ja feministisen oikeusfilosofian mahdollisuus. Turun yliopisto 2022, s. 75–76.
2. Minna Kimpimäki, *Seksuaalinen itsemääräämisoikeus, oikeushyväajattelu ja moraalisen näkökannan aika*. Oikeus 2/1998, s. 20–29, 27–28.
3. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 212/2018 vp, s. 27 ja Kimpimäki 1998, s. 29.
4. Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Tatu Hyttinen, *Rikosoikeuden yleinen osa*. Vastuuoppi. 4. p. Alma Insights 2025, s. 100–103.
5. Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi 13/2022 vp, s. 64–65; HE 212/2018 vp, s. 26; lakivaliokunnan mietintö 24/2018 vp (HE 212/2018 vp), s. 7, 14

Toteutuuko nuoren rikosentekijän erityisasema lapsenraiskausrikoksessa?

Rikoslain (39/1889, RL) 20 luvun seksuaalirikoksia koskevaa sääntelyä uudistettaessa (723/2022) pidettiin perusteltuna eriyttää lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset omiksi pykälikseen, koska yleiset tunnusmerkistötekijät soveltuvat huonosti lapsiin kohdistuneisiin seksuaalirikoksiin.⁶ Katsottiin, että sääntelyn eriyttämisen myötä oli mahdollista yhtäältä ottaa paremmin huomioon lasten haavoittuvuus ja toisaalta säätää lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa laajemmat ja ankarammat rangaistusasteikot.⁷

Uutena tekonimikkeenä säädettiin lapsenraiskaus (RL 20:12), joka tulee sovellettavaksi silloin, kun joku on ollut sukupuoliyhteydessä 16 vuotta nuoremman lapsen kanssa. Kyse on suojaikärajasta, jota nuorempaan kohdistuva teko muodostaa yleisen vahingon riskin riippumatta siitä, onko lapsi suostuvainen tekoon vai ei.⁸ Lapsenraiskauksesta tuomitaan ankara rangaistus, 2–10 vuotta vankeutta, mikä osoittaa, että tekoa pidetään erityisen moitittavana. Sen sijaan, jos joku on sukupuoliyhteydessä 16 vuotta täyttäneen henkilön kanssa eikä tämä osallistu siihen vapaaehtoisesti⁹, tekijä tuomitaan RL 20:l:n mukaisesti raiskauksesta vähintään 1 vuoden ja enintään 6 vuoden vankeusrangaistukseen. Onko sukupuoliyhteyden käsittävässä seksuaalirikoksessa kyse lapsenraiskauksesta vai raiskauksesta, riippuu asianomistajan iästä. Lapsenraiskauksen syyksilukeminen ei sen sijaan edellytä vastaajalta mitään tiettyä ikää. Riittää, että tekijä on ylittänyt rikosoikeudellisen vastuun ikärajan.¹⁰

Lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten uhreja tarkasteltaessa on havaittu, että rikosentekijöistä neljännes on iältään 15–19 vuotta. Reilusti yli puolet rikoksen uhreista on puolestaan 13–15-vuotiaita.¹¹ Väestöliiton tutkimuksen mukaan nuoret aloittavat seksuaalisen kanssakäymisen usein jo alle 16-vuotiaina.¹² On siten olemassa todellinen riski, että alaikäinen joutuu rikosoikeudelliseen vastuuseen siitä, että hän on ollut sukupuoliyhteydessä alle 16-vuotiaan kanssa. Lapsenraiskausta koskeva säännös ei kuitenkaan ota huomioon tekijän nuorta

ja Kimpimäki 1998, s. 26.

6. HE 13/2022 vp, s. 58 ja oikeusministeriön Mietintöjä ja lausuntoja 9/2020: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus, s. 73.

7. HE 13/2022 vp, s. 50 ja OM:n Mietintöjä ja lausuntoja 9/2020, s. 74.

8. HE 13/2022 vp, s. 58.

9. Otava Piha, Miten uuden seksuaalirikoslain vapaaehtoisuuskriteeriä tulisi tulkita? Lakimies 3–4/2023, s. 485–511.

10. HE 13/2022 vp, s. 123.

11. Tiina Malin, Lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten rangaistuskäytäntö. Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksia 44/2020, s. 16. Alaattinoglu, Kainulaisen ja Niemen tutkimusraportin mukaan 15–17-vuotiaita raiskausrikoksista epäiltyjä oli vuosina 2011–2018 ollut keskimäärin 60 vuodessa. Alaikäisiä raiskausrikoksen uhreja oli puolestaan ollut keskimäärin lähes 300 vuodessa. Daniela Alaattinoglu – Heini Kainulainen – Johanna Niemi, Raiskausrikosten eteneminen rikosprosessissa. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2020, s. 46–47.

12. Krista Papp – Osmo Kontula – Kati Kosonen, Nuorten aikuisten seksuaalikäyttäytyminen ja seksuaaliset riskinotot. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 36/2020, s. 91–92.

ikä, jolloin se voi johtaa nuoren osalta kohtuuttoman ankariin rikosoikeudellisiin seuraamuksiin. Jos esimerkiksi 15-vuotias on sukupuoliyhteydessä ikäisensä kanssa, tekijä voidaan tuomita ankarasti rangaistavasta lapsenraiskauksesta. Sen sijaan täysi-ikäistä, vaikkapa 18-vuotiasta, rikoksenteikijää voidaan rangaista ikäiseensä kohdistuneesta raiskauksesta lapsenraiskausta lievemmin. Lisäksi lapsenraiskauksen tunnusmerkistö täyttyy helpommin, koska se ei edellytä uhrin vapaaehtoisuuden puuttumista. Näin ollen samanlainen teko voi johtaa ankaruudeltaan erilaisiin lopputuloksiin uhrin iästä riippuen ja tekijän iästä riippumatta.

Lasten ja nuorten suojelu seksuaaliselta väkivallalta ja henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaamiselta on keskeinen lähtökohta, jota myös rikoslain seksuaalirikoksia koskeva sääntely pyrkii turvaamaan. Suojelun ei tule kuitenkaan koskea pelkästään alaikäistä asianomistajaa vaan myös alaikäistä rikoksesta epäiltyä, jonka oikeusturva ja kehitykselliset erityispiirteet tulee ottaa huomioon rikosoikeudellisen järjestelmän kaikissa vaiheissa. Kriminaalipoliittisena tavoitteena onkin antaa nuorille rikoksenteikijöille erityinen asema, mikä tarkoittaa, että heitä kohdellaan aikuisia rikoksenteikijöitä lievemmin.¹³

Artikkelin tutkimustehtävänä on osoittaa, että kriminaalipoliittikan tavoite nuoren rikoksenteikijän erityiskohtelusta lapsenraiskausrikoksessa ei toteudu. Tutkimustehtävää lähestytään kriminaalipoliittisesti orientoituneella tutkimusotteella,¹⁴ jossa sääntelyä analysoidaan lainopin menetelmin alaikäisen rikoksenteikijän näkökulmasta. Sen lisäksi, että lapsenraiskauksesta voi seurata ankara rangaistus, rangaistusasteikko vaikuttaa rikoslain 8 luvussa säädettyihin vanhentumisaikoihin. Siksi artikkelissa tarkastellaan myös syyteoikeuden ja rangaistuksen tuomitsemisen estävän vanhentumisen sääntelyä artikkelin kontekstissa.¹⁵ Nuorella tarkoitetaan tässä artikkelissa 15–17-vuotiaita.

2. Lapsenraiskausta koskevan sääntelyn rikosoikeudelliset lähtökohdat

Rikosoikeusjärjestelmän perustehtävänä on tarjota suojaa toisten taholta tehtäviä loukkauksia kohtaan, mutta rikosoikeudella ei ole moraalista itseisarvoa.¹⁶

13. Nuorten erityisasemaa käsitellään tarkemmin luvussa 3.

14. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa kriminaalipoliittista päätöksentekoa välittömästi palvelevaa tutkimustietoa. Raimo Lahti, Kriminaalipoliitikalle nykyään asetavista tavoitteista, s. 32–45 teoksessa Inkeri Anttila – Olavi Heinonen – Pekka Koskinen – Raimo Lahti (toim.), Rikollisuus ongelmana – kriminaalipoliittikan perusteet. Kustannusosakeyhtiö Tammi 1974, s. 33 ja Matti Tolvanen, Johdatus kriminaalipoliittikan teoriaan. Joensuun yliopisto 2005, s. 127.

15. Nuoria koskeva rikosprosessuaalinen sääntely on rajattu artikkelin ulkopuolelle.

16. Tapio Lappi-Seppälä, Rikosten seuraamukset. WSLT 2000, s. 36.

Rikosoikeudella on kuitenkin moraalia luova ja informatiivinen funktio. Rikosoikeudella on myös symbolinen tehtävä, jonka kautta pyritään vahvistamaan yhteiskunnassa määriteltyjä moraal- ja tapanormeja.¹⁷ Tämä normatiivinen ohjaus näkyy erityisen korostuneesti seksuaalirikoksia koskevassa sääntelyssä, jossa rikosoikeuden rooli yhteiskunnallisten arvojen ylläpitäjänä tulee selkeästi esiin. Kriminalisoinneilla halutaan viestittää, minkälaista seksuaalista käyttäytymistä ei pidetä hyväksyttävänä.

Tapio Lappi-Seppälä on kuvannut rikosoikeuden käytön hyväksyttävät ehdot seuraavasti: 1) kyse on oikeushyvien suojelusta,¹⁸ 2) rangaistuksella saavutettavat edut ovat niiden tuottamia haittoja suuremmat,¹⁹ ja 3) käsillä ei ole toista moraalisesti hyväksyttävämpää yhtä tehokasta keinoa puuttua ei-toivottavaan käyttäytymiseen.²⁰ Kriminalisoinnit ovat osa valittua kriminaalipoliittista linjaa, jonka taustalla vaikuttavat kulloinkin vallitsevat arvot ja moraalikäsitketykset. Näistä osa on pysyviä ja osa muuttuu yhteiskunnan kehittyessä.²¹ Hyvänä esimerkkinä seksuaalirikoksia koskevista muuttuvista arvoista voidaan mainita se, että lasten ja nuorten suojaaminen seksuaaliselta hyväksikäytöltä ulotettiin suojaamaan myös miespuolisia henkilöitä vasta 1926 lainmuutoksella (24/1926).²² Toisena moraal- ja arvoja kuvaavana esimerkkinä voidaan mainita rikoslain seksuaalirikoksia koskevan luvun otsikon muuttuminen ajan myötä. Alun perin rikoslain 20 luvun otsikko oli Luvattomasta sekaannuksesta ja muusta haureudesta (89/1989), vuoden 1971 uudistuksen yhteydessä otsikko muutettiin muotoon Siveellisyysrikoksista (16/1971). Nykyiseen muotoon (Seksuaalirikoksista) luvun otsikko muutettiin 1.1.1999 (563/1998). Koska rikosoikeus on kriminaalipolitiikan järein keino puuttua ihmisten käyttäytymiseen, tulee muut puuttumisen keinot käyttää ensin ja vasta viimesijaisesti kriminalisoida sellainen käytös, jota

17. Ks. rikosoikeudesta moraal- luojana Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 47–51.

18. Ks. oikeushyvien suojelun periaatteesta esim. Kimmo Nuotio, Oikeushyvien suojele rikosoikeuden tavoitteena – rikosoikeuden tehtävistä ja rajoista. Lakimies 7–8/2024, s. 1107–1137, 1120; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 89–95; Sakari Melander, Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2008, s. 358–361 ja Ari-Matti Nuutila, Rikosoikeudellinen huolimattomuus. Lakimiesliiton Kustannus 1996, s. 79–85.

19. Ks. hyöty-haittappuninnan periaatteesta esim. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 100–103; Melander 2008, s. 471–505; Matti Tolvanen, Tieliikenne-rikokset ja kriminaalipolitiikka. Lakimiesliiton Kustannus 1999, s. 200–202 ja Nuutila 1996, s. 85–88.

20. Ks. ultima ratio -periaatteesta esim. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 104–107; Melander 2008, s. 389–470; Tolvanen 1999, s. 192–200 ja Nuutila 1996, s. 88–90. Nuotio on kyseenalaistanut periaatteen rikosoikeudellisena oikeusperiaatteena. Kimmo Nuotio, Teko, vaara, seuraus: rikosvastuun filosofiasta, kriminaalipoliittisista ja lainopillisista perusteista. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1998, s. 516. Ks. myös Tapio Lappi-Seppälä, Miksi rikosoikeus?, s. 19–82 teoksessa Ari Hirvonen (toim.), Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopisto 1994, s. 33–41.

21. Melander 2008, s. 175.

22. Ks. tarkemmin hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eräistä muutoksista rikoslain 20 ja 25 lukuun 40/1925 vp, s. 1.

ei yhteiskunnassa pidetä hyväksyttävänä. Kriminalisointia varmuuden vuoksi ei voida pitää hyväksyttävänä.²³ Kriminalisoinnin tulee olla välttämätöntä ja järkevässä suhteessa tavoiteltuun oikeushyvän suojeluun.²⁴

Seksuaalirikoksissa kriminalisoinnin keskiössä on oikeushyvääjattelu, jossa halutaan antaa suojaa yksilön seksuaaliselle itsemääräämisoikeudelle ja henkilökohtaiselle koskemattomuudelle. Lasten osalta seksuaalirikossäännöksillä suojellaan ensisijaisesti heidän henkilökohtaista koskemattomuuttaan, jolloin turvataan lasten terveyttä ja häiriötöntä kehitystä. Henkilökohtaisen koskemattomuuden lisäksi kriminalisoineilla suojataan lasten seksuaalista itsemääräämisoikeutta.²⁵ Lapsenraiskausta koskeva säännös täyttää edellä kuvatun rikosoikeuden käytön ensimmäisen ehdon erinomaisesti. Sen sijaan kaksi muuta ehtoa ovat nuoren lapsenraiskaukseen syylistyvän osalta ongelmallisia. Lapsenraiskausta koskeva kriminalisointi voi aiheuttaa nuorelle epäilylle enemmän haittaa kuin mitä kriminalisoinnilla saavutetaan, ja siksi tulisi pohtia muita, nuorelle vähemmän haittaa aiheuttavia keinoja puuttua tunnusmerkistön mukaisiin tilanteisiin.

Suhteellisuusperiaate edellyttää, että eri rikosten rangaistusasteikot ovat oikeudenmukaisessa suhteessa toisiinsa.²⁶ Lisäksi suhteellisuusperiaatteen mukaan rangaistusten tulee olla oikeudenmukaisia, kun otetaan huomioon teon vahingollisuus ja moitittavuus.²⁷ Näin ollen rangaistusasteikkojen tulee olla oikeudenmukaisessa suhteessa muiden rikosten rangaistusasteikkoihin.²⁸ Koska sukupuoliyhteyden käsittävä seksuaalirikos, johon uhri ei ole osallistunut vapaaehtoisesti, voidaan lukea syyksi rikoksen uhrin iästä riippuen joko lapsenraiskauksena tai raiskauksena, on perusteltua tarkastella niistä tuomitavia rangaistuksia. Mainittujen rikosten rangaistusasteikoissa on merkittävä ero: lapsenraiskauksesta tuomitaan vankeutta 2–10 vuotta, kun raiskauksesta tuomittava vankeusrangaistus on 1–6 vuotta. Yksinomaan rangaistusasteikkoja tarkasteltaessa ne näyttävät sellaisenaan olevan suhteellisuusperiaatteen mukaisia: seksuaalirikoksen uhrina olevan lapsen haavoittuvuuden vuoksi rangaistus

23. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 31, 104.

24. Nuutila 1996, s. 71.

25. HE 13/2022 vp, s. 43.

26. Ks. suhteellisuusperiaatteesta esim. Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Heikki Kempainen, Rikosoikeus – rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Alma Talent 2022, s. 25–28; Jussi Matikkala, Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Edita Publishing 2021, s. 217–223; Heikki Kempainen, Rangaistuksen määräämisen perustelevuus. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2021, s. 20–23; Tapio Lappi-Seppälä, Rangaistuksen määräämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1987, s. 166–183 ja LaVM 24/2018 vp, s. 2. Suhteellisuusperiaate on linkitetty nuorisorikollisuustoimikunnan mietinnössä myös oikeusturvaan ja ennustettavuuteen. Nuorisorikollisuustoimikunnan mietintö 1966, s. 40.

27. HE 212/2018 vp, s. 23; lakivaliokunnan mietintö 3/1998 vp (HE 6 ja 117/1997 vp oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi), s. 25 ja OM:n Mietintöjä ja lausuntoja 9/2020, s. 82.

28. HE 13/2022 vp, s. 49 ja LaVM 24/2018 vp, s. 22.

tulee lapsenraiskauksessa olla lähtökohtaisesti tuntuvampi kuin suojaikärajan ylittäneeseen kohdistuneessa raiskauksessa.

Kriminaalipolitiikan keskeisenä tavoitteena ovat humanisuus ja rationaalisuus.²⁹ Kriminolisointiperiaatteilla on puolestaan vahva liittynyt perus- ja ihmisoikeuksiin ja erityisesti perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin.³⁰ Kriminaalipolitiikassa pyritäänkin valitsemaan keinoja, jotka olisivat mahdollisimman tehokkaita mutta toisaalta oikeudenmukaisia. Tämä edellyttää tavoitteiden yhteensovittamista.³¹ Samalla kun rikosprosessissa huolehditaan rikosvastuun toteuttamisesta, on huolehdittava rikoksesta epäillyn tai syytetyn oikeusturvan toteutumisesta.³² Alaikäisten välillä tehdyssä lapsenraiskauksessa halutaan suojella alle 16-vuotiaan henkilökohtaista koskemattomuutta ja samalla osoittaa tekijälle yhteiskunnan moite. Toisaalta nuorta rikoksentehtäjää olisi ankarien rangaistusten sijaan ohjattava pehmeämmin keinoin rikoksettomaan elämään. Yhtäältä kyse on nuorten suojelusta sääntelyn tasolla ja toisaalta lainsoveltamisen tasolla.

3. Nuoren erityisasema

Sekä rikoksentehtäjänä että rikoksen uhrina olevan alaikäisen henkilön edun huomioon ottamiseen velvoittavat Suomea sitovat kansainväliset sopimukset. Lanzaroten sopimuksen³³ yhtenä tarkoituksena on edistää lapsiin kohdistuvien

29. Ks. kriminaalipolitiikan tavoitteesta tarkemmin esim. Raimo Lahti, Rikollisuudesta johtuvien kustannusten vähentämisestä ja jakamisesta. Kriminaalipolitiikan tavoitteiden ja keinojen tarkastelua. Oikeustiede 1/1972, s. 255; Lahti 1974, s. 33; Raimo Lahti, Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä erityisesti silmällä pitäen tuomitsematta jättämistä. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1974, s. 237–243; Inkeri Anttila – Olavi Heinonen, Rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka. Kustannusosakeyhtiö Tammi 1977, s. 67–72; Raimo Lahti, Suomen rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän kehitysvaiheista. Turun yliopisto 1977, s. 31; Inkeri Anttila – Patrik Törnudd, Kriminologia ja kriminaalipolitiikka. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1983, s. 124–144; Lappi-Seppälä 2000, s. 40; Tapio Lappi-Seppälä, Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsingin yliopisto 2006, s. 46 ja Tapio Lappi-Seppälä, Kriminaalipolitiikan muutostrendejä, s. 17–52 teoksessa Raimo Lahti (toim.), Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle. Pekka Koskisen (1943–2011) muistojulkaisu. Helsingin yliopisto 2013, s. 42.

30. Nuutila 1996, s. 62–71; Tolvanen 1999, s. 177; Melander 2008, s. 174–175 ja Elina Pirjatanniemi, Haastavanko ihmisoikeudet Suomen kriminaalipolitiikan. Oikeus 2/2011, s. 154–174, 157–159.

31. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 39.

32. Lappi-Seppälä 2000, s. 41.

33. The Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse on pantu Suomessa voimaan lailla lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta (538/2011).

seksuaalirikosten ennaltaehkäisyä. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) 3 artiklassa ja rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä annettussa direktiivissä (2016/800/EU) puolestaan edellytetään, että kaikessa lasta koskevassa toiminnassa huomioidaan lapsen edun ensisijaisuus.³⁴

Rikoksia tehneiden nuorten erityisasema on suurelta osin peräisin jo 1800-luvulta, jolloin Euroopassa perustettiin kasvatuslaitoksia rikoksia tehneille nuorille sekä säädettiin rangaistusvastuun ikäraja.³⁵ Katsottiin, että nuoret eivät ole rikolliseen elämään paatuneita aikuisten tavoin, vaan koettiin, että heihin voidaan vielä vaikuttaa kasvatuksen ja kurituksen avulla.³⁶ Suomessakin nuoret rikoksenteelijät otettiin huomioon jo vuonna 1866 Keisarillisen Majesteetin Armollisessa Asetuksessa Wapausrangaistusten toimeen panemisesta. Asetuksessa ”nuoria pahantekijöitä” tuli pitää yksinäisessä huoneessa tai kasvatuslaitoksessa kuritushuonerangaistuksen sijaan.³⁷ Alaikäisille rikoksenteijöille perustettiin lisäksi vuonna 1891 oma erillinen kasvatuslaitos, jonne sijoitettiin 7–14-vuotiaita rikoksista tuomittuja.³⁸ Lisäksi rikoslaisissa oli erillinen pykälä rangaistusasteikon lieventämisestä 15–17-vuotiaiden osalta (RL 3:2).

Ajatus nuorten rikoksenteijöiden kasvatuksen tarpeesta ei ole muuttunut myöhemminkään. Vuonna 1942 voimaan tulleessa laissa nuorista rikoksenteijöistä (262/1940) nuorten katsottiin muodostavan erikoisryhmän rikoksenteijöiden joukossa, ja heitä pyrittiin parantamaan kasvatuksellisia näkökohtia korostaen.³⁹ Nuorten erityisasema näkyi myös siinä, että syyttäjä sai edellä mainitun lain 2 §:n 1 momentin nojalla jättää syyttämättä nuorta, joka oli ollut

34. Ks. lapsen edun ensisijaisuuden periaatteesta Suvianna Hakalehto, Lapsioikeuden perusteet. Alma Insights 2025, s. 128–141. Ks. lapsen edun huomioon ottamisesta rikosprosessissa Päivi Hirvelä, Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. WSOYpro 2006, s. 227–236; Elisa Silvennoinen, Lapsen oikeudet ja asianomistajan rooli esitutkinnassa. Itä-Suomen yliopisto 2020, s. 199–207; Marko Forss, Lapsen vangitsemiskynnys esitutkinnassa. Lakimies 6/2023, s. 843–867, 852–855 ja Elisa Silvennoinen – Tarja Koskela, Is special treatment of a minor offender against the best interests of the minor victim? Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 3/2023, s. 259–274, 269–270.

35. Timo Harrikari, Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkinnat suomalaisessa lainsäätämiskäytännössä. Nuorisotutkimusverkoston /Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 48 (2004), s. 68.

36. Kimmo Nuotio, Nuorisorikosoikeus? Lakimies 3/2004, s. 466–478, 466.

37. Harrikari 2004, s. 75–76 ja Timo Harrikari, Nuori pahantekijä, rikoksenteijä vai lainrikkoja? Nuorisorikollisuus historiallisessa diskurssissa, s. 113–134 teoksessa Johanna Niemi-Kiesiläinen – Päivi Honkatukia – Helena Karma – Minna Ruuskanen (toim.), Oikeuden tekstit diskursseina. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2006, s. 119.

38. Matti Marttunen, Nuorisorikosoikeus. Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 236 (2008), s. 55.

39. Olavi Heinonen, Vuoden 1940 NuorRikL, s. 101–102 teoksessa Inkeri Anttila – Olavi Heinonen – Pekka Koskinen – Raimo Lahti, Rikollisuus ongelmana – kriminaalipoliittikan perusteet. Kustannusosakeyhtiö Tammi 1974, s. 101 ja Nuorisorikollisuustoiminnan mietintö. Komiteanmietintö 1966, s. 40.

rikoksen tekohetkellä alaikäinen tilanteessa, jossa teosta oli säädetty rangaistukseksi sakkoa tai enintään kolme kuukautta vankeutta. Lisäksi edellytettiin, että teko oli tehty ymmärtämättömyydestä tai ajattelemattomuudesta ja että oli perusteltua otaksua tekijän ojentuvan, vaikka häntä ei tuomittaisi rangaistukseen (4 §). Tällöin nuori siirrettiin rikosoikeudellisista menettelyistä lastensuojeluviranomaisten hoidettavaksi (5 §). Nuorten erityisasemaa rikosoikeudellisessa järjestelmässä korosti myös asetus nuorista rikosentekijöistä (1001/1942) ja oikeusministeriön päätös nuorista rikosentekijöistä (310/1943).

Suomalaisen kriminaalipolitiikan linjana on ollut 1950-luvulta alkaen säästää nuoria rangaistuslaitoksen vahingollisilta vaikutuksilta ja sosiaalisen tason laskulta. Nuoriin rikosentekijöihin sovellettavien seuraamusten halutaan vastaa- van heidän kehitystasoaan. Seuraamuksia voidaankin pitää sosiaalisen huollon ja aikuisiin kohdistettavien seuraamusten välimuotona.⁴⁰ Siihen, missä määrin alaikäisiä on tarpeen rangaista heidän aiheuttamistaan oikeudenloukkauksista, vaikuttavat yhteiskunnassa kulloinkin vallitsevat arvot.⁴¹ Tätä punnitaan arvioimalla, olisiko rangaistuksen sijaan käytettävissä jotakin muuta, moraalisesti hyväksyttävämpää ja kustannustehokkaampaa keinoa puuttua nuorten ei-toivottavaan käyttäytymiseen.⁴² Nuorten osalta ei ylipäätään voida laskea kovinkaan paljon rangaistusten yleisprevention varaan. Nuori tuskin pohtii etukäteen esimerkiksi vankeusrangaistuksen myötä seuraavien haittojen vakavuutta.⁴³

Erityisasema perustuu siihen, että nuorten tekemien rikosten katsotaan olevan osoitus pikemminkin kypsymättömyydestä ja ajattelemattomuudesta kuin harkitusta ja tietoisesta päätöksestä rikkoa sääntelyä. Lisäksi katsotaan, että normaaliin kehitykseen kuuluu jonkinasteinen rajojen koettelu.⁴⁴ Nuorten kykyä täysin ymmärtää tekojensa tosiasiallista ja oikeudellista luonnetta sekä kykyä säännellä käyttäytymistään pidetään heikompana kuin aikuisilla. Lisäksi nuoret ovat aikuisia vastaanottavaisempia toimille, joilla heitä pyritään ohjaamaan rikoksettomaan elämään. Vankila on nuorelle erityisen haitallinen, koska se haittaa hänen normaalia kehitysprosessiaan ja on omiaan lisäämään uusintarikollisuutta.⁴⁵ Matti Marttunen on lisäksi kiinnittänyt huomiota siihen,

40. Inkeri Anttila, Nuori lainrikkoja. WSOY 1952, s. 30. Usko rangaistusten voimaan väheni voimakkaasti 1960- ja 1970-luvuilla. Nuotio 2004, s. 468.

41. Inkeri Anttila – Olavi Heinonen, Rikos ja seuraamus. Kustannusosakeyhtiö Tammi 1971, s. 44–45.

42. Lappi-Seppälä 1987, s. 249.

43. Lappi-Seppälä 1987, s. 485.

44. Lappi-Seppälä 1987, s. 485; Lappi-Seppälä 2000, s. 212–213; Nuorisorikostyöryhmän mietintö 2001:12, s. 8; Nuorisorikostoimikunnan mietintö 2003:2, s.7, 30; Nuorisorikostyöryhmän mietintö 2004:12, s. 40; Nuotio 2004, s. 468 ja Lappi-Seppälä 2006, s. 134.

45. Marttunen 2008, s. 103–104.

että vankila heikentää nuoren mahdollisuuksia sosiaaliseen, ammatilliseen ja koulutukselliseen kehitykseen.⁴⁶

Nuorten erityisasema poikkeaa rikosoikeudellisesta tekosyällisyyden periaatteesta: erityisasema lähenee tekijärikosoikeudellista ajattelua. Marttunen onkin korostanut, että syyllisyysperiaate edellyttää nuorille lievempiä rangaistuksia tyyppirangaistusajattelusta poiketen.⁴⁷ Keskeistä on erityispreventio, joka näyttäytyy niin seuraamuksen määräämisessä kuin sen sisällössäkkin.⁴⁸ Rangaistusjärjestelmässä erityisasema näyttäytyy seuraavasti: 1) ehdoton vankeusrangaistus tuomitaan vain painavista syistä (RL 6:9.2), 2) rangaistus mitataan soveltaen lievennettyä rangaistusasteikkoa (RL 6:8), 3) vankeusrangaistuksen sijaan voidaan tuomita sakkorangaistus (RL 6:8.4), 4) alaikäisille on säädetty erityiseksi rangaistuslajiksi nuorisorangaistus (RL 6:10a), 4) alaikäiselle ei voida tuomita elinkautista vankeusrangaistusta (RL 6:8.2), ja 5) alaikäinen pääsee vankeusrangaistuksesta ehdonalaiseen vapauteen aiemmin kuin täysi-ikäinen (RL 2c:5.3). Nuorten erityisasema lainsoveltamistilanteessa näkyy myös siinä, että heille voidaan määrätä ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvonta, jos sitä voidaan pitää perusteltuna nuoren sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi (RL 6:10). Valvontaa on ehdollisen vankeusrangaistuksen ohessa käytetty nuorten osalta pitkään. Siitä säädettiin ensimmäistä kertaa jo nuorista rikoksentehtäjöistä annetun lain (262/1940) 8 §:ssä.⁴⁹ Nuoriin rikoksentehtäjiin sovellettavien seuraamusten halutaan vastaavan heidän kehitystasoaan.⁵⁰ Tämä edellyttää tasapainoilua lastensuojelun ja rikosoikeudellisen järjestelmän välillä.⁵¹

46. Lappi-Seppälä 2006, s. 134 ja Anttila 1952, s. 30. Honkasalo katsoi, että vapausrangaistukset saattaisivat nuoren siveelliselle tartunnalle alttiiksi ja veisivät hänet lopullisesti rikoksen tielle. Brynolf Honkasalo, Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. Toinen osa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1967, s. 35–36.

47. Marttunen 2008, s. 119.

48. Marttunen 2008, s. 115.

49. Valvonnan funktio on erityispreventiivinen. Matikkala 2021, s. 123.

50. Nuotio 2004, s. 466; Lappi-Seppälä 2006, s. 134; Lappi-Seppälä 2000, s. 212–213 ja Anttila 1952, s. 30.

51. Marttunen 2008, s. 11 ja Nuotio 2004, s. 468.

4. Lapsenraiskaus

4.1. Sukupuoliyhteys suojaikärajaa nuoremman kanssa

Jokaisella on oikeus päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään, kunhan teko ei loukkaa jonkun toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta.⁵² Alle 18-vuotiaiden lasten keskinäinen vapaaehtoinen seksuaalinen kanssakäyminen ei kuulu Euroopan parlamentin ja neuvoston lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjuntaa koskevan direktiivin 2011/93/EU johdanto-osan 20 kohdan mukaan kyseisen direktiivin soveltamisalaan. Lasten vapaaehtoista keskinäistä kanssakäymistä pidetään osana ihmisen kehitykseen kuuluvaa normaalia seksuaalista heräämistä. Tieto- ja viestintätekniikan kehityksen myötä nuoret ovat kuitenkin aikaisempaa alttiimpia päättämään seksuaalirikosten kohteiksi. Nuori ei välttämättä miellä esimerkiksi internetin välityksellä tehtyä toisen nuoren henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkausta seksuaalirikokseksi.

Alaikäisiin kohdistuvissa seksuaalisissa teoissa pidetään suojaikärajan asettamista tärkeänä. Suojaikärajan asettaminen perustuu siihen, että tätä nuorempia lapsia ei pidetä lähtökohtaisesti riittävän kypsinä antamaan pätevästi suostumustaan sukupuoliyhteyteen eikä muuhunkaan seksuaaliseen tekoon. Ikärajan asettamista on pidetty pulmallisena muun muassa siksi, että lapset kehittyvät eri tahtiin.⁵³ Suojaikärajaksi on vakiintunut vuoden 1971 seksuaalirikoksia koskevan sääntelyn kokonaisuudistuksen yhteydessä asetettu 16 vuoden ikä. Lainvalmistelussa katsottiin silti, ettei suojaikärajaa ”ole sama, mistä lähtien nuorten ihmisten sukupuolisuhdetta voidaan pitää hyväksyttävänä tai sopivina”.⁵⁴ Suojaikärajaa ei siten ole ollut yksinomaan lasten suojeluun liittyvä asia, vaan siinä on ollut myös yhteiskunnallinen ja moraalinen aspekti. Nykypäivänä nuorten väliseen seksuaaliseen kanssakäymiseen suhtaudutaan yleisesti vapaamielisemmin kuin edellä viitatussa 50 vuoden takaisessa lakivaliokunnan lausunnossa.⁵⁵ Nuorten välillä tapahtuvan seksuaalisen kanssakäymisen hyväksyttävyyden arviointiin sisältyy silti edelleenkin moraalinen aspekti.

Alle 16-vuotiaan oikeutta päättää seksuaalisesta käyttämisestään on rajattu kriminalisoimalla suojaikärajaa nuorempiin lapsiin kohdistuneet seksuaaliset

52. Ks. seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta Kimpimäki 1998, s. 20–22; Minni Leskinen, *Towards a New Ethics of Sexual Self-determination: Finnish Rape Law through the Speculum of Feminist Philosophy*. NoFoundations 2019 ja Leskinen 2022, s. 68–131.

53. HE 212/2018 vp, s. 6; LaVM 24/2018 vp, s. 7 ja hallituksen esitys eduskunnalle siveellisyyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta 52/1970 vp, s. 4.

54. Lakivaliokunnan mietintö 11/1970 vp (HE 52/1970 vp), s. 3.

55. Tämä käy ilmi esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2020:85, jossa alaikäisen äiti oli tietoinen nuorten seksuaalisesta kanssakäymisestä (kohta 18).

teot. Niistä tuomittavat ankarat rangaistukset korostavat tekojen erityistä moitittavuutta.⁵⁶

E erityisen moitittavana pidetään lapsen kohdistuvaa sukupuoliyhteyden käsittävää tekoa – lapsenraiskauksista.⁵⁷ Lapsenraiskauksesta tuomitaan RL 20:12.1:n mukaan se, joka on sukupuoliyhteydessä⁵⁸ 16 vuotta nuoremman lapsen kanssa. Kriminallisoinnissa on siten kaksi kriteeriä: sukupuoliyhteys ja rikoksen uhrina olevan lapsen ikä. Teon osalta rikoksen tunnusmerkistö täyttyy pelkästään jo sillä, että osapuolet ovat olleet sukupuoliyhteydessä, jolloin rikosprosessissa ei ole tarpeen selvittää lapsen vapaaehtoisuutta tai muita siihen liittyviä seikkoja.⁵⁹ Tämä perustuu siihen, että sukupuoliyhteys on lapselle muita seksuaalirikosten tekotapoja vahingollisempi.⁶⁰

Lapsenraiskauksen tunnusmerkistöön katsotaan sisältyvän vakavuudeltaan eriasteisia tekoja.⁶¹ Sääntely ei myöskään aseta teolle mitään erityistä törkeysvaatimusta.⁶² Syyksi luettavalta lapsenraiskaukselta ei edellytetä vapaaehtoisuuden puutetta, pakottamista, uhkaamista eikä tahdonmuodostamis- tai tahdonilmaisemismahdollisuuden puutetta. Tunnusmerkistön täyttyminen ei riipu siitäkään, kumpi osapuoli on teossa aloitteellinen.⁶³ Rikoksen uhrina olevan lapsen omalle suhtautumiselle seksuaaliseen kanssakäymiseen ei siten anneta painoarvoa. Tästä poikkeuksena on lähellä 16 vuoden suojaikärajaa olevien nuorten osalta jätetty mahdollisuus tapauskohtaiseen arviointiin silloin, kun myös toinen osapuoli on nuori.⁶⁴ Alle 16-vuotiaiden osalta seksuaalirikoksia koskeva sääntely on siten kaksijakoinen: toisaalta lapsia ja nuoria halutaan suojata seksuaaliselta hyväksikäytöltä, mutta toisaalta halutaan mahdollistaa suojaikärajaa nuorempien lasten vapaaehtoisuuteen perustuva seksuaalinen kanssakäyminen.⁶⁵

56. Lakivaliokunnan mietintö 10/2022 vp (HE 13/2022 vp), s. 13.

57. HE 13/2022 vp, s. 1, 62. Syyinä tähän oli se, että sukupuoliyhteyden käsittävä teko on lähtökohdaisesti vakavampi kuin muulla tavalla tehty seksuaalirikos. LaVM 10/2022 vp, s. 13.

58. Sukupuoliyhteys määritellään samoin kuin täysi-ikäisen osalta RL 20:23.1:ssä. Määritelmä on sukupuolineutraali. HE 13/2022 vp, s. 97 ja Heli Korkka-Knuts, Seksuaalirikokset, s. 114–189 teoksessa Dan Frände – Tatu Hyttinen – Heikki Kallio – Heli Korkka-Knuts – Jussi Matikkala – Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Pekka Viljanen – Markus Wahlberg, Keskeiset rikokset. Edita Publishing 2023, s. 129–131. Ks. sukupuoliyhteyden määritelmästä myös KKO 2023:9, kohta 16–19. Rikoksentekijä voi olla myös se, jonka sukuelimeen kosketaan. HE 13/2022 vp, s. 134.

59. HE 13/2022 vp, s. 58.

60. HE 13/2022 vp, s. 52; HE 212/2018 vp, s. 23; LaVM 24/2018 vp, s. 24; hallituksen esitys eduskunnalle lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymiseksi ja siihen liittyviksi laeiksi 282/2010 vp, s. 15, 55–56 ja lakivaliokunnan mietintö 43/2010 vp (HE 282/2010 vp), s. 8.

61. HE 13/2022 vp, s. 58.

62. HE 13/2022 vp, s. 71.

63. HE 13/2022 vp, s. 123 ja OM:n Mietintöjä ja lausuntoja 9/2020, s. 185.

64. HE 13/2022 vp, s. 97.

65. HE 13/2022 vp, s. 58.

4.2. Nuoren iän huomioon ottaminen rangaistusta määrättäessä

Rikosoikeudellisenä periaatteena on tekorikosoikeus, jossa rangaistaan ihmisen tekemästä tunnusmerkistön täyttävästä teosta.⁶⁶ Vaikka tekoa pidettäisiin moraalittomana, se tulee pitää erillään teon rikosoikeudellisesta arvioinnista. Tekijän motiivit saattavat olla moraalisesti paheksuttavia ja heijastaa hänen persoonallisuuspierkeitään, mutta niiden huomioon ottaminen rangaistuksen määräämisessä tekijän vahingoksi edellyttää pidättyväisyyttä. Kyse on tekosyyllisyydestä tekijäsyyllisyyden sijaan, jolloin huomio kiinnitetään tekijän sijaan tekoon.⁶⁷ Tällöin esimerkiksi lapsenraiskausta arvioidaan tunnusmerkistön täyttymisen näkökulmasta eikä tekijälle itselleen anneta painoarvoa.

Rangaistusta määrättäessä on RL 6:3.1:n mukaan otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys.⁶⁸ Tällöin tulee ottaa huomioon rikoksen arvioitu vahingollisuus ja vaarallisuus, teon vaikuttimet sekä rikoksesta ilmenevä tekijän muu syyllisyys (RL 6:4). Arvostelun lähtökohdaksi ei riitä mikä tahansa vahingollisuus tai vaara, vaan kyse on nimenomaisesti siitä vahingosta, jonka torjumiseksi tunnusmerkistö on säädetty. Vahingon ja vaaran arviointi perustuu säännöksen suojeluobjektiin ja siihen liittyvään suojaamisvelvoitteeseen.⁶⁹ Lapsenraiskauksessa suojellaan ensisijaisesti rikoksen uhrina olevan lapsen henkilökohtaista koskemattomuutta mutta myös omaan kehoon liittyvää itsemääräämisoikeutta. Tekoa pidetään lapselle erittäin vahingollisena, mikä on otettu huomioon rangaistusasteikkoa säädettyäessä.

Rangaistuksen määräämisessä on kyse teon moitittavuusarvostelusta, jolloin tehdään ero rangaistavan ja rankaisemattoman käyttäytymisen välillä. Näiden tulkinta ja perusteleminen on jätetty oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden tehtäväksi.⁷⁰ Tekosyyllisyyden lähtökohdasta huolimatta rangaistusta määrättäessä voidaan ottaa huomioon nimenomaan rikosentekijään liittyviä seikkoja, kuten tekijän nuoruus.⁷¹ Jos rikosentekijä on alle 18-vuotias, rangaistus määrätään RL 6:8.1:n 1 kohdassa säädettyyn tavoin lievennettyä rangaistusasteikkoa soveltaen.⁷² Sovellettaessa rangaistusasteikon lieventämistä tekijälle saa tuomita enintään kolme neljännestä rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enim-

66. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 252.

67. Matikkala 2021, s. 221. Ks. tarkemmin tekijään liittyvistä perusteista rangaistuksen mittaamisessa Lappi-Seppälä 1987, s. 448–486.

68. Ks. yhdenvertaisuusperiaatteesta Tapani – Tolvanen – Kemppinen 2022, s. 28–35; Matikkala 2021, s. 211–216; Kemppinen 2021, s. 23–40 ja Lappi-Seppälä 1987, s. 183–188.

69. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi 44/2002 vp, s. 187.

70. HE 44/2002 vp, s. 190.

71. Matikkala 2021, s. 165–169 ja Marttunen 2008, s. 119.

72. Ks. lievennettyä rangaistusasteikkoa koskevasta sääntelystä tarkemmin esim. Tapani – Tolvanen – Kemppinen 2022, s. 38–47 ja Matikkala 2021, s. 268–278.

määmmäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän. Lisäksi kussakin yksittäisessä tapauksessa voidaan ottaa huomioon teon laatuun tai tekijään liittyviä seikkoja, jotka voivat vaikuttaa joko rangaistusta ankaroitavasti tai lieventävästi. Esimerkiksi se, että rikoksenteikijä on tekohtekellä alle 18-vuotias, voi toimia rangaistusasteikon lieventämisen lisäksi RL 6:6:n 4 kohdan perusteella rangaistusta lieventävänä seikkana.⁷³

Tarkastellaan seuraavaksi lapsenraiskauksesta tuomittavaa enimmäisrangaistusta in abstracto vertaamalla sitä raiskauksesta tuomittavaan rangaistukseen esimerkin avulla. Oletetaan, että kummassakin tapauksessa sekä tekijä että uhri ovat fyysisesti ja henkisesti tasavertaisessa asemassa. Lisäksi molemmissa tapauksissa on kyse sukupuoliyhteyden käsittävästä teosta, johon uhri ei ole osallistunut vapaaehtoisesti. Ensimmäisessä tapauksessa osapuolet ovat 15-vuotiaita ja toisessa 18-vuotiaita. 15-vuotiaalle ikäiseensä kohdistuneesta lapsenraiskauksesta tuomittava enimmäisrangaistus on asteikon lievennys huomioon ottaen 7 vuotta 6 kuukautta vankeutta. Sen sijaan 18-vuotiaalle ikäiseensä raiskauksesta tuomittava enimmäisrangaistus on 6 vuotta vankeutta. Lopputuloksena on se, että 15-vuotiasta nuorta voidaan rangaista ankarammin ikäiseensä kohdistuneesta sukupuoliyhteyden käsittävästä teosta kuin täysi-ikäistä vastaavasta teosta. Rikosnimikkeellä on siten olennainen vaikutus nuorelle tuomittavaan rangaistukseen in abstracto.

Lapsenraiskausrikos näyttää säädetyn sillä oletuksella, että tekijänä on täysi-ikäinen ja yleensä mies.⁷⁴ Näkemys saa tukea seksuaalirikosten uudistamista koskevan lain esitöistä: uudistuksen vaikutusten katsottiin kohdistuvan rikosten uhrien ja ennaltaehkäisyn osalta ennen muuta naisiin ja tyttöihin. Rikoksenteikijän osalta puolestaan uudistuksen katsottiin kohdistuvan erityisesti miehiin.⁷⁵ Sääntely ei näytä pitävän todennäköisenä, että lapsenraiskauksessa tekijänä on 15-vuotias. Sen sijaan lähtökohtainen oletus lienee se, että vaikka nuorten väli-

73. Jos rikoksenteikijä on alle 18-vuotias ja teko katsotaan lapsenraiskauksen sijaan lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi, tulee lisäksi arvioida, soveltuisiko tekoon toimenpiteistä luopumista koskeva sääntely. Toimenpiteistä luopuminen voi tulla kyseeseen joko esitutkintalain (805/2011) 3 luvun 9–10 §:n, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 7–8 §:n tai rikoslain 6 luvun 12 §:n nojalla ja erityisesti silloin, kun tekijä on lähellä 15 vuoden rikosoikeudellisen vastuun ikärajaa. Arviossa kiinnitetään huomiota muun muassa siihen, onko teko johtunut ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta. Nuoren rikoksenteikijän seksuaaliselle kehittymättömyydelle voidaan antaa merkitystä rikoksen vakavuutta vähentävänä olosuhteena, vaikka edellytykset toimenpiteistä luopumiselle eivät täysin täytyisikään. HE 13/2022 vp, s. 129–130. Toimenpiteistä luopuminen on kuitenkin poikkeuksellista, ja sitä koskevaa sääntelyä tulisi soveltaa pidättyvästi. HE 13/2022 vp, s. 130. Ks. myös Tarja Koskela – Elisa Silvennoinen – Mikko Aaltonen, Nuorten väliset rikokset rikosprosessissa – syyttäjän päätös toimenpiteistä luopumisesta. Oikeus 1/2024, s. 32–50.

74. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tutkimuksen mukaan tekijänä on 99 prosentissa tapauksista ollut mies ja 92 prosentissa uhrina on ollut tyttö. Malin 2020, s. 15.

75. HE 13/2022 vp, s. 66.

sessä sukupuoliyhteyden käsittävässä teossa olisi sinänsä kyse tunnusmerkistön täyttävästä teosta, nuorta ei kuitenkaan tuomittaisi siitä. Lapsenraiskauksen sijaan tekoon joko sovellettaisiin seuraavassa luvussa käsiteltävää rajoitussäännöstä tai sitten tekoa pidettäisiin lievemmin rangaistavana lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Tilanne onkin varmasti usein näin, mutta silloin, kun nuori tuomitaan lapsenraiskauksesta, tekoon sovelletaan ankarampaa rangaistusasteikkoa kuin raiskaukseen ja ikä voidaan ottaa huomioon vain rangaistusta määrättäessä.

5. Rikoksentekijän iän merkitys sukupuoliyhteyden käsittävän teon rangaistavuuden arviointiin

Nuorten seksuaalikäyttäytymisen kehittyessä siirrytään tyypillisesti suutelemisesta ja koskettelusta kohti yhdyntää. Siksi nuorten välisiä tavanomaiseen kehitykseen ja molemminpuoliseen vapaaehtoisuuteen kuuluvia tilanteita ei ole perusteltua viedä perusteettomasti rikosprosessiin, joka voi aiheuttaa nuorelle suojelun sijaan enemmänkin haittaa.⁷⁶ Rangaistussäännöksillä ei edes voida kovin menestyksellisesti vaikuttaa nuorten sukupuoliseen käyttäytymiseen.⁷⁷ Rangaistusvastuun poistavan rajoitussäännöksen tarkoituksena onkin mahdollistaa nuorten vapaaehtoiset keskinäiset seksuaaliset teot tilanteissa, joissa heidän itsemääräämisoikeuttaan ei loukata.⁷⁸

Lapsenraiskauksen sijaan kyseeseen voi tulla myös RL 20:16:ssä säädetty lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Säännöstä voidaan soveltaa tapauksissa, joissa seksuaalisen teon kohteena oleva lapsi on iältään lähellä 16 vuoden suojaikärajaa eikä merkkejä ole lapsen vapaaehtoisuuden puuttumisesta mutta joissa jäljempänä käsiteltävä 17 §:n rajoitussäännös ei vanhemman osapuolen iän tai kypsyden vuoksi sovellu. Säännöksen soveltamisala on kapeasti rajattu. Punninnassa voidaan ottaa huomioon lapsen yksilöllinen kehitys ja vapaaehtoisuuden puuttuminen. Säännöstä ei tulisi soveltaa lapsenraiskauksen sijaan silloin, kun lapsi on enintään noin 12-vuotias. Jos uhri on 12 vuotta täyttänyt ja tekijä lähellä 16 vuoden suojaikärajaa, voidaan kuitenkin poikkeuksellisesti hyväksyä vähäiset kokeilunomaiset seksuaaliset teot.⁷⁹

76. HE 13/2022 vp, s. 64.

77. HE 52/1970 vp, s. 5.

78. HE 13/2022 vp, s. 130. Korkein oikeus on arvioinut itsemääräämisoikeuden loukkaamista ratkaisussaan KKO 2018:74.

79. HE 13/2022 vp, s. 128–129.

Tekoa voidaan pitää lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä vain vakavuudeltaan vähäisissä itsemääräämisoikeuden loukkaamistilanteissa. Lapsen tulee tällöin olla riittävän kypsä arvioimaan seksuaaliseen tekoon osallistumisen vaikutuksia. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös osapuolten keskinäinen suhde sekä muut teko-olosuhteet.⁸⁰ Kyse voi lain esitöiden mukaan olla esimerkiksi seurustelusuhteesta, jolloin tekoa voidaan pitää vähemmän moitittavana. Säännös ei voi tulla sovellettavaksi, jos kyse on ollut lapsen painostamisesta tai taivuttelemisesta sukupuoliyhteyteen.⁸¹ Alle 16-vuotiaalle pelkkä lyhyt tuttavuus ei kuitenkaan välttämättä luo keskinäistä luottamussuhdetta tai anna tasavertaisia edellytyksiä päättää sukupuoliyhteyden käsittävään tekoon ryhtymisestä. Myöskään pidempi suhde ei sellaisenaan ole peruste säännöksen soveltamiselle, koska tällöin on olemassa vaara, että pitkä suhde on luonut kypsemälle osapuolelle otolliset olosuhteet painostaa nuorempaa seksuaalisiin tekoihin.⁸² Tutkimuksen mukaan kuitenkin vain kymmenessä prosentissa lapsiin ja nuoriin kohdistuneista seksuaalirikoksista oli ollut kyse seurustelusuhteesta.⁸³ Siten seurustelusuhde voi vain harvoin olla peruste arvioida teko lapsenraiskausta lievemmin rangaistavaksi lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi.

Arvioitaessa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön soveltuvuutta lapsenraiskauksen sijaan punnitaan myös teon laatua, kestoa ja voimakkuutta.⁸⁴ Suojaamattomalla sukupuoliyhteydellä pidetään sellaisena teko-olosuhteena, joka puoltaa teon tuomitsemista lapsenraiskauksena lapsen seksuaalisen hyväksikäytön sijaan. Silloin, kun tekijä on alaikäinen ja erityisesti, jos hän on lähellä rikosoikeudellisen vastuun ikärajan, voidaan myös arvioida, olisiko tapauksessa perusteita toimenpiteistä luopumiselle. Se edellyttää kuitenkin poikkeuksellista tilannetta.⁸⁵

Rangaistusvastuun rajoittamisesta säädetään RL 20:17:ssä. Sen mukaan lapsenraiskauksena, seksuaalisena kajoamisena lapseen tai lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ei pidetä tekoa, joka ei loukkaa lapsen seksuaalista itsemääräämisoikeutta⁸⁶ ja jonka osapuolten iässä ja kypsytydessä ei ole suurta eroa. Jotta rajoitussäännös voi tulla sovellettavaksi, tulee kaikkien kriteerien olla yhtä aikaa käsillä.⁸⁷ Huomioon otetaan lapsen kyky ymmärtää seksuaalisen kanssakäymisen

80. HE 13/2022 vp, s. 128–129.

81. HE 13/2022 vp, s. 129 ja LaVM 24/2018 vp, s. 16.

82. HE 13/2022 vp, s. 131. Myös korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2022:70 katsonut, ettei seurustelua voi itsessään pitää lapseen kohdistuneessa seksuaalirikoksessa syyllisyyttä vähentävänä seikkana (kohta 19).

83. Malin 2020, s. 18.

84. HE 13/2022 vp, s. 129.

85. HE 13/2022 vp, s. 129. Ks. myös KKO 2020:85.

86. Alle 16-vuotiaan osalta sääntely suojaaa ensi sijassa hänen henkilökohtaista koskemattomuuttaan. HE 13/2022 vp, s. 43. Säännöksessä kuitenkin puhutaan lasten seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta.

87. Ks. tarkemmin Korkka-Knuts 2023, s. 162–165. Ks. myös Eeva Valjakka, Lapsen seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Oikeus 2/1998, s. 30–38.

vaikutus häneen itseensä. Elleivät osapuolten lähtökohdat päättää seksuaaliseen kanssakäymiseen osallistumisesta ole tasavertaiset, teko on pidettävä lapsen kehitykselle vaarallisena.⁸⁸

Merkitystä tulee antaa lapsen omalle käsitykselle itsemääräämisoikeuden loukkaamisesta, vaikka sitä ei yksistään voida pitää ratkaisevana seikkana säännöksen soveltumista arvioitaessa. Lapsi ei välttämättä osaa vanhempien tavoin ilmaista vapaaehtoisuuttaan tai olla seksuaalisessa kanssakäymisessä aloitteellinen. Itsemääräämisoikeutta katsotaan loukatun, jos lapsen tahdonmuodostukseen vaikutetaan epäasiallisin keinoin, kuten painostamalla tai taivuttelemalla. Lisäksi merkitystä annetaan teon luonteelle. Tällä tarkoitetaan sitä, että sukupuoliyhteys tai sitä lähellä oleva seksuaalinen teko edellyttää rikoksen uhrina olevalta suurempia valmiuksia ymmärtää teon luonne kuin suuteleminen tai kevyt koskettelu vaatteiden päältä.⁸⁹

Arvioitaessa rajoitusperustetta rikosvastuun poistavana tekijänä iän huomioon ottaminen koskee teon molempia osapuolia. Iän merkitys rajoitussäännöksen soveltavuudelle tulee kyseeseen tilanteessa, jossa rikosentekijä on lähellä rikosoikeudellisen vastuun ikärajaa ja rikoksen uhri lähellä suojaikärajaa. Ikäeroa voidaan tarkastella laskennallisen ikäeron lisäksi myös suhteessa kummankin osapuolen ikään. Rajoitussäännöstä ei voida soveltaa, jos osapuolilla on useiden vuosien ikäero.⁹⁰

Rajoitussäännöksessä ei ole säädetty mitään tiettyä ikäeron suuruutta. Lain esitöissä kuitenkin katsottiin, että ikäero voi olla enintään viisi vuotta, jos rikoksen uhrina oleva lapsi on noin 15-vuotias. Mikäli hän on tätä nuorempi, ikäeron tulee olla pienempi. Säännöksen soveltaminen edellyttää, että rikoksen uhri on ainakin noin 12-vuotias. Poikkeuksellisesti voidaan silti sallia vähäiset kokeilunomaiset teot, joissa nuorempi osapuoli on täyttänyt 12 vuotta ja tekijä on vasta noin 15-vuotias eikä osapuolten kypsytydessä ole suurta eroa. Jos ikäero on huomattavan suuri, tulee myös kypsyseroa pitää suurena.⁹¹

Oikeuskirjallisuudessa ei vallitse yksimielisyyttä sallittavan ikäeron suuruudesta. Virve Toivonen, Julia Korkman, Taina Laajasalo ja Kirsi Pollari ovat päätyneet siihen, että 13-vuotiaan osalta jo kolmen vuoden ikäeroa voidaan pitää suurena. He pitävät myös 14-vuotiaan osalta 3–4 vuoden ikäeroa suurena. Timo Ojala ja Päivi Hirvelä ovat puolestaan katsoneet lain esitöiden tavoin, että ikäeroa ei saisi olla viittä vuotta enempää.⁹² Eksaktien ikäerojen määrittäminen on

88. Korkka-Knuts 2023, s. 162–165.

89. HE 13/2022 vp, s. 130–131.

90. HE 13/2022 vp, s. 130–131.

91. HE 13/2022 vp, s. 130–131. Oikeusministeriön mietinnössä esitettiin, että 12–16-vuotiaiden nuorten väliset vapaaehtoisuuteen perustuvat seksuaaliset kanssakäymiset tulisi jättää rankaisematta. OM:n Mietintöjä ja lausuntoja 9/2020, s. 75.

92. Timo Ojala, Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Edita Lakitieto 2024, s. 197 ja Hirvelä 2006, s. 446.

kuitenkin haasteellista, koska sen arvioiminen, milloin nuori kykenee toimimaan kuten aikuinen, on hankalaa.⁹³ Yksittäisessä tapauksessa arviointia voi vaikeuttaa se, että tuomari näkee osapuolet eri vaiheissa rikosprosessia: asianomistaja nähdään oikeudenkäynnissä yleensä esitutkintavaiheessa kuvatululta tallenteelta, kun taas epäilty on tuomioistuimessa paikan päällä.⁹⁴

Korkein oikeus on ottanut kantaa rajoitussäännöksen soveltumiseen muutamassa ratkaisussa. Tuoreimmassa ratkaisussa KKO 2022:70 oli kyse siitä, että teko aikaan 20-vuotias ja 15-vuotias olivat seurustelleet ja olleet yhteisymmärryksessä useita kertoja sukupuoliyhteydessä. He olivat saaneet lapsen ja asuneet yhdessä reilun vuoden ajan. Korkein oikeus totesi, ettei suhteen tasavertaisuutta ollut syytä epäillä eikä tapaukseen liittynyt asianomistajan seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavia piirteitä tai luottamussuhteen väärinkäyttöä. Osapuolten ikäeroa korkein oikeus sen sijaan piti rajoitussäännöksen rajatapauksena. Korkein oikeus päätyi arvioinnissaan siihen, että 15-vuotiaan asianomistajan tapauksessa vähän yli viiden vuoden ikäeroa ei ollut perusteltua pitää niin suurena, että rajoitussäännöksen soveltuminen yksinomaan tällä perusteella estyisi (kohdat 13–15). Koska myöskään osapuolten henkisessä ja ruumiillisessa kypsytydessä ei katsottu olleen suurta eroa, rajoitussäännöksen katsottiin soveltuvan ja syyte hylättiin. Sen sijaan ratkaisussa KKO 2021:15 korkein oikeus päätyi päinvastaiseen lopputulokseen: asianosaisten viiden vuoden ikäero (tekijä 17-vuotias ja uhri 12-vuotias) oli liian suuri, jotta tapauksessa olisi voitu soveltaa rajoitussäännöstä (kohta 20). Asianosaiset olivat olleet seurustelusuhteessa ja yhteisymmärryksessä päättäneet kokeilla sukupuoliyhteyttä huolehtien myös ehkäisystä.⁹⁵ Oikeuskäytäntö näyttää näin noudattelevan lain esitöissä mainittua viiden vuoden enimmäisikäeroa.

Säännöksessä mainittu kypsyys viittaa sekä henkiseen että fyysiseen kypsytyteen.⁹⁶ Fyysistä kypsytyttä tärkeämpänä pidetään osapuolten henkistä kypsytyttä, jolla tarkoitetaan sekä henkistä seksuaalista kehittyneisyyttä että päätöksentekokykyä ilman toisen, erityisesti vanhemman, henkilön vaikutusta. Ero on suuri, jos osapuolten lähtökohdat päättää sukupuoliseen kanssakäymiseen osallistumisesta eivät ole tasavertaiset. Tekoa on tällöin pidettävä lapsen kehitykselle vaarallisena riippumatta siitä, onko tämä ollut halukas sukupuoliseen kanssakäymiseen vai ei.⁹⁷

93. Samoin Otava Piha, Seksuaalinen hyväksikäyttö – seksuaalisen autonomian lisäsuojaa vai harhakuvaa? *Defensor Legis* 1/2022, s. 18–39, 32.

94. Virve Toivonen – Julia Korkman – Taina Laajasalo – Kirsi Pollari, Oikeudellinen ikärajasääntely käyttäytymistieteellisen tiedon valossa. *Defensor Legis* 4/2022, s. 857–875, 864.

95. Korkein oikeus kuitenkin katsoi, että teko oli johtunut RL 6:12:n 2 kohdassa tarkoitettulla tavalla alle 18-vuotiaan nuoren harkitsemattomuudesta, ja jätti A:n rangaistukseen tuomitsematta.

96. Lain esitöissä käytetään termiä ”ruumiillinen kypsyys”, mutta tässä artikkelissa käytetään samaa tarkoittaen termiä ”fyysinen kypsyys”.

97. HE 13/2022 vp, s. 131.

Toteutuuko nuoren rikoksentekijän erityisasema lapsenraiskausrikoksessa?

Rajoitussäännös jättää soveltajalleen merkittävää harkintavaltaa. Se onkin perusteltua edellyttäen, että soveltamiskäytäntö on yhtenäistä.⁹⁸ Siinä tapauksessa, että 15-vuotias tuomitaan lapsenraiskauksen sijaan joko lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai tekoon soveltuu rajoitussäännös, nuoren rikoksentekijän erityisasema toteutuu. Ongelmallisimmaksi näyttääkin muodostuvan nuoren rikoksentekijän osalta se, että lapsenraiskausta koskeva tunnusmerkistö ei ota huomioon nuorten erityisasemaa.

6. Syyteoikeuden ja rangaistuksen tuomitsemisen estävä vanhentuminen lapsenraiskauksessa

Kun arvioidaan sääntelyn kokonaisankaruutta alaikäiselle, huomiota tulee kiinnittää myös syytteen nostamisen ja tuomitsemisen vanhentumisaikoihin.⁹⁹ Joissain tapauksissa syytteen nostamiseen ja rikoksesta tuomitsemiseen voi kulua pitkäkin aika. Kyse voi olla esimerkiksi siitä, että rikos ei ole tullut ilmi tai tekijää ei ole saatu selville. Rikosoikeudellisen järjestelmän tavoitteena oleva yleisestäävyys ei edellytä sitä, että kauan aikaa aiemmin tapahtuneista teoista tuomittaisiin aina rangaistus. Jos nuori on esimerkiksi teon jälkeen elänyt tekemättä rikoksia, voi syytteen nostaminen ja tuomitseminen pitkän ajan jälkeen olla joissain tapauksissa kohtuutonta.

Syytteen nostamisen vanhentumisaika¹⁰⁰ on RL 8:1.2:ssa säädetty tavoitin sidottu kyseessä olevan rikoksen rangaistusasteikkoon.¹⁰¹ Vanhentumisaikojä koskevassa lainvalmistelussa pohdittiin mahdollisuutta, jossa ankarinta rangaistusta laskettaessa voitaisiin ottaa huomioon rangaistuksen yleiset vähentämisperusteet. Esimerkiksi nuorille rikoksentekijöille olisi voitu muodostaa erityinen syyteoikeuden vanhentumisasteikko. Tähän ei kuitenkaan lopulta päädytty, koska katsottiin, että erilaisten syyteoikeuden vanhentumista koske-

98. Otava Pihan tutkimuksessa on käynyt ilmi, että raiskausrikoksissa tuomareiden erilaiset taustatiedot vaikuttavat teon arviointiin. Otava Piha, Reasoning from background knowledge: Evaluating and explaining behaviour in Finnish rape judgments. *The International Journal of Evidence & Proof* 28(2) 2024, s. 83–110.

99. Seksuaalirikoksia koskevan RL 20 luvun kokonaisuudistuksen yhteydessä ei tehty sisällöllisiä muutoksia syyteoikeuden tai tuomitsemisen vanhentumisaikoihin. HE 13/2022 vp, s. 79.

100. Vanhentumisaikaa laskettaessa ei oteta huomioon myöskään yleisiä rangaistuksen vähentämisperusteita. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeudellista vanhentumista koskevien säännösten uudistamiseksi 27/1999 vp, s. 17. Jos on kyse pitkäkestoisesta teosta, vanhentumisaajan laskeminen alkaa viimeisimmän teon päättymisestä. Ojala 2024, s. 73. Ks. rikoksen yksiköinnistä seksuaalirikoksissa Ojala 2024, s. 44–46.

101. HE 27/1999 vp, s. 17. Ks. syyteoikeuden vanhentumisesta esim. Matikkala 2021, s. 469–479 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 697–706.

vien asteikkojen laatiminen ei olisi järjestelmän selkeyden kannalta järkevää. Lisäksi katsottiin, että käytännössä yleistä vanhentumisasteikkoa merkittävästi lievemmän asteikon laatiminen olisi vaikeaa ja että ainakin osa rangaistuksen yleisistä vähentämisperusteista on sellaisia, joita syyttäjän saattaisi olla vaikea arvioida syyteharkintavaiheessa.¹⁰²

Syyteioikeus lapsenraiskauksesta vanhenee RL 8:1.2:n 1 kohdan mukaisesti 20 vuodessa. Lisäksi lapsenraiskauksen osalta on säädetty erityinen syyteen nostamisen vanhentumisaika, jonka mukaan syyteioikeus vanhentuu aikaisintaan, kun rikoksen uhrina ollut henkilö täyttää 28 vuotta (RL 8:1.5). Syyteioikeus on voimassa vielä 28 vuoden iän saavuttamisen jälkeenkin, kunnes yleinen syyteioikeuden vanhentumisaika on kulunut umpeen, jos yleinen syyteioikeus on auki vielä rikoksen uhrina olleen henkilön täyttäessä 28 vuotta.¹⁰³

Syyteioikeuden vanhentumisen kytkeminen yksinomaan teosta tuomittavaan enimmäisrangaistukseen ei ota huomioon nuorta rikoksenteikijää. Jos epäilty ja uhri ovat esimerkiksi 15-vuotiaita, syyteioikeus lapsenraiskauksesta vanhenee, kun epäilty on 35-vuotias. Sen sijaan, jos epäilty on samoin kuin edellä 15-vuotias mutta uhri 16-vuotias, syyteioikeus raiskauksesta vanhenee 10 vuodessa (ankarin rangaistus on yli 2 ja enintään 8 vuotta). Epäilty on tällöin 25-vuotias. Nuoren lapsenraiskauksesta epäillyn kannalta ero syyteioikeuden vanhentumisessa edellä kuvatuissa tilanteissa ei vastaa tavoitetta nuoren erityisaseman huomioimisesta.

Rangaistusasteikolla on merkitystä myös rangaistuksen tuomitsemisen estävän vanhentumisen kannalta.¹⁰⁴ Lapsenraiskauksesta ei saa RL 8:6.2:n mukaan tuomita enää sen jälkeen, kun rikoksen tekopäivästä on kulunut 30 vuotta. Rangaistusta ei saa tuomita myöskään sen jälkeen, kun tuomitsemisen estävän vanhentumisen määräaika on kulunut ja lisäksi on kulunut kymmenen vuotta siitä, kun rikoksen uhri on täyttänyt 28 vuotta (RL 8:6.3). Raiskauksen osalta rangaistusta ei voida tuomita, kun teosta on kulunut 20 vuotta. Edellä käytettyjä esimerkkitapauksia edelleen jatkaen havaitaan, että lapsenraiskauksen osalta rangaistuksen tuomitseminen ei ole mahdollista enää sen jälkeen, kun tekohetkellä 15-vuotias syytetty on täyttänyt 45 vuotta. Vastaavasti 15-vuotiaan tekemän raiskauksen osalta rangaistusta ei voida tuomita enää sen jälkeen, kun hän on täyttänyt 35 vuotta. Esimerkkitapauksissa lapsenraiskauksesta syytettävän nuoren osalta vanhentumisaika on merkittävällä tavalla pidempi kuin raiskauksesta syytetyin osalta.

Lapsenraiskauksesta epäillyn tai syytetyin rikoksenteikijän osalta vanhentumisajat eivät ota nuoren erityisasemaa huomioon. Edellä käsitellyistä vanhentumisajoista todennäköisemmin realisoituu syyteioikeuden vanhentuminen.

102. HE 27/1999 vp, s. 18.

103. HE 282/2010 vp, s. 101.

104. Ks. rangaistuksen tuomitsemisen estävästä vanhentumisesta esim. Matikkala 2021, s. 479–481 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 713–715.

Nuoren rikoksenteijän näkökulmasta arvioiden 20 vuoden vanhentumisaikaa ei voida pitää hyväksyttävänä.

7. Johtopäätökset

Seksuaalirikoksiin liittyy vahva moraalinen aspekti, vaikka siitä on yritetty pyrkiä eroon. Rikoslaki ei kuitenkaan ole eikä sen pidäkään olla moralisoinnin väline. Kriminalisoimalla sellainen seksuaalinen käyttäytyminen, jota pidetään sopimattomana, on tarkoitus suojata rikoksen uhrin oikeushyvää. Rikoksenteijää ei silti voi jättää suojan ulkopuolelle. Erityistä suojaa on annettava nuorille rikoksenteijöille. Rikoksenteijän osalta joudutaan lisäksi tasapainoilemaan rikosvastuun toteuttamisen ja syytetyn oikeusturvasta huolehtimisen välillä. Tavoitteiden pyrkiessä eri suuntiin tulee varmistaa, ettei mikään tavoite jää toissijaiseksi tai toteutumatta.

Nuorten tekemät rikokset ovat usein seurausta ajattelemattomuudesta, eivätkä he etukäteen pohdi teosta mahdollisesti koituvia oikeudellisia seurauksia. Tämä pätee myös nuorten seksuaaliseen käyttäytymiseen. Sääntelyllä ei voida eikä edes haluta estää nuorten välisiä seksuaalisia tekoja, kunhan ne eivät loukkaa teon kohteen itsemääräämisoikeutta eikä osapuolten iässä ja kehityksessä ole suurta eroa. Lapsenraiskauksesta RL 20:12:n nojalla tuomittava rangaistus, 2–10 vuotta vankeutta, on ankara niin kuin oikein onkin. Ongelmana on se, että lapsenraiskausta koskevassa säännöksessä tekijän oletetaan olevan täysi-ikäinen. On kuitenkin tutkimuksissa osoitettu, että nuoriin kohdistuneissa seksuaalirikoksissa tekijänä on monesti toinen nuori. Tilanteessa, jossa 15-vuotias on sukupuoliyhteydessä ikäisensä kanssa, hänelle voidaan lähtökohtaisesti tuomita ankarampi rangaistus lapsenraiskauksesta kuin 18-vuotiaalle, joka syyllistyy ikäisensä raiskaamiseen. Nuoren rikoksenteijän erityisaseman huomioon ottamisen lähtökohta ei siten näytä toteutuvan lapsenraiskausta koskevassa säännöksessä.

Myös syyteoikeuden ja rangaistuksen tuomitsemisen estävä vanhentuminen lapsenraiskausrikoksessa näyttää olevan vastoin nuorten erityisaseman huomioimisen periaatetta. Epävarmuus siitä, tuleeko teko ilmi ja päätyykö asia myöhemmin syyttäjälle syyteharkintaan, voi nuoren ikään suhteutettuna kestää kohtuuttoman pitkään etenkin, jos puhutaan enimmäisvanhentumisajasta. Pelkästä rikosepäilystä voi nuorelle seurata monenlaisia epävirallisia seurauksia, kuten häpeä, juorujen kohteeksi joutuminen tai kaveripiiristä eristäminen. Pitkään kestävä odotus siitä, joutuuko nuori syytetyksi lapsenraiskauksesta vai ei, on nuorelle erittäin haitallinen. Erityisesti, jos nuori ei ole edes todellisuudessa tehnyt epäiltyä tekoa.

Kriminaalipolitiikassa painotetaan muun muassa rikosoikeudellisen järjestelmän ultima ratio -luonnetta. Lapsenraiskauksesta tuomittavan nuoren tapauksessa tämä periaate joutuu kuitenkin koetukselle. Kriminaalipoliittinen haaste on tällöin rakentaa järjestelmä, joka kykenee reagoimaan rikoksen vakuuteen ollen kuitenkin inhimillinen ja oikeudenmukainen. On välttämätöntä suojella alaikäisiä seksuaalirikoksilta, mutta se ei voi tarkoittaa sitä, että suojele tehtäisiin alaikäisen rikoksenteelijän suojelun kustannuksella. Kyse ei ole siitä, etteikö nuorta voitaisi rangaista tekemästään rikoksesta, vaan siitä, että nuorelle lapsenraiskauksesta aiheutuvien seuraamusten tulee kaikilta osin ottaa riittävällä tavalla huomioon nuorten erityisasema. Lapsenraiskausta koskevan sääntelyn tulisikin tunnistaa nuori rikoksenteijä erillään aikuisesta rikoksenteijästä. Se edellyttäisi nuorten osalta omaa erillistä sääntelyä.

Vaikka rangaistussäännökset tulisi lähtökohtaisesti laatia yleisluontoisiksi sääntelyjärjestelmän selkeyden vuoksi,¹⁰⁵ olisi perusteltua harkita poikkeusta nuorten tekemien lastenraiskausten osalta. Ei voida pitää riittävänä, että nuoren rikoksenteijän ikä voidaan ottaa huomioon vain rangaistusta määrättäessä, sillä alaikäinen rikoksenteijä ei ole kehityksellisesti samalla tasolla kuin aikuinen arvioimaan tekojensa seurauksia. Voimassa oleva sääntely voi aiheuttaa nuorelle haittoja, jotka ylittävät kriminalisoinnilla saavutettavat hyödyt, eikä se näin ollen täytä humanin ja rationaalisen kriminaalipolitiikan vaatimuksia. Epäoikeudenmukaiseksi osoittautuva kriminaalipoliittinen keino on hylättävä.¹⁰⁶

105. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi 66/1988 vp, s. 16.

106. Samoin Tolvanen 1999, s. 54.

Does the special status of a young perpetrator realise in rape of a child offences?

TARJA KOSKELA, LL.D., University Lecturer, University of Eastern Finland; Docent, University of Turku

Rape of a child — a new type of offence in force since the beginning of 2023 — is applied if a perpetrator has sexual intercourse with a child under 16 years of age. Studies have shown that one quarter of the perpetrators of sexual offences against children are young and more than half of the victims are aged 13 to 15. Therefore, it is not surprising that the defendant of rape of a child may be a minor. In Finnish criminal policy, the aim has traditionally been to treat young perpetrators more gently than adults. The purpose of this article is to consider how special treatment of young people has been taken into account in rape of a child when the perpetrator is a minor.

Special treatment of young people takes place, for example, in a situation to which a restriction provision exempting from criminal liability can be applied. This requires that the act does not violate the child's sexual self-determination and that there is no major difference in the age and maturity of the parties. Special treatment of young people is also implemented in situations where the perpetrator is sentenced for sexual abuse of a child instead of rape of a child. It is suitable for minor violations of the right to self-determination. Even in this case, the age and maturity of the parties, their mutual relationship and other circumstances are taken into account.

If the perpetrator is sentenced for rape of a child, the penalty imposed on a 15-year-old (2–10 years of imprisonment) is in abstracto very severe, especially when comparing it to the punishment imposed on an 18-year-old for raping someone of their age (1–6 years of imprisonment). Even taking into account the reduced penal scale applied to the punishment of a young person, the criminal policy objective of special treatment of a young person seems insufficient. The type of offence is also important with regard to the prosecution limitations and limitation of the right to impose a punishment. As these are linked to the penal scale, special treatment of young people is not realised during the period of limitation either.